

SKUPINA 1 - Žádné ruce nahoře

„Hlaste se jen tehdy, chcete-li položit otázku“

Vejdete-li téměř kdekoli na světě do třídy, probíhá vám před očima tentýž scénář. Učitel položí otázku a někteří žáci zvednou ruku, aby tím dali najevo, že chtějí na danou otázku odpovědět. Zvedne-li ruku jen několik žáků, učitel může říct něco ve smyslu: „Chtěl bych nahoře vidět více rukou,“ a čeká, dokud více žáků nedá najevo svou ochotu zapojit se. Učitel poté téměř vždy vybere jednoho z žáků, který se přihlásil, a ten odpoví na položenou otázku. Někdy učitel zvolí někoho, kdo se nepřihlásil. K tomu ale ve většině případů dochází jen proto, že daný žák evidentně nedával pozor a učitel ho na to chce tímto způsobem upozornit.

Tento scénář je tak zavedený, že vyvolání žáka, který se nepřihlásil, je ze strany ostatních žáků považováno za nečestné, pokud se ovšem něčím neprovinil. Je-li však cílem pokládání otázek zjistit, co všechno žáci vědí a dokážou, výběr toho, kdo na otázku odpoví z řady přihlášených dobrovolníků nedává příliš smysl. Žáci se obvykle hlásí jen tehdy, mají-li jistotu, že znají správnou odpověď. Názorným příkladem jsou následující odpovědi žáků, kteří se zúčastnili televizní reality show „*The Classroom Experiment*“ (Třídní experiment):

- Emily: Já se hlásím docela hodně, protože mám pak pocit, že se více zapojuji do hodiny.
- Chloe: Já si myslím, že když učitel položí nějakou otázku, přihlásí se jen ti chytrí, protože ti znají správnou odpověď. Ti stydlivější se obvykle nezapojují.
- Katie: Já se hlásím jenom tehdy, když jsem si jistá, že znám správnou odpověď. Ale nedělám to tak často jako ostatní, protože si myslím, že jsem docela dobrá jen v pár předmětech.
- Sid: Já se hlásím jenom tehdy, když jsem si stoprocentně jistý, že znám správnou odpověď. Když si ale nejsem jistý na sto procent, bojím se, že kdybych odpověděl špatně, všichni by se mi smáli, i když to tak vlastně není. Ale prostě tak to cítím.

Z tohoto důvodu je strategie hlášení se neefektivní i přesto, že je rozšířená po celém světě. Pokládá-li učitel otázku, měl by to být právě on, kdo vybere žáka nebo žáky, kteří na danou otázku odpoví. V ideálním případě by měl být jeho výběr zcela náhodný. Podporovat žáky v tom, aby se hlásili, chtějí-li položit nějakou otázku, však význam má. Proto tuto základní techniku nazýváme „Hlaste se jen tehdy, chcete-li položit otázku“.

Učitelé si myslí, že žáky vybírají náhodně, ale naše důkazy svědčí o tom, že tomu tak není. Obzvláště tehdy, když jim již v hodině nezbyvá příliš mnoho času, mají tendence vybírat „obvyklé podezřelé“ – tedy ty žáky, o kterých předpokládají, že odpoví správně, takže učitel pak bude moci danou záležitost uzavřít a pokračovat dále. Namísto toho by ale učitelé měli najít způsob, jak žáky volit skutečně náhodně. Součástí interaktivních bílých tabulí často bývá i program zaměřený na náhodný výběr a existuje také mnoho online zdrojů, které mohou učitelé používat. Dokonce si můžete vytvořit i svůj vlastní systém náhodného výběru v PowerPointu, kdy jméno každého žáka napíšete na jednu stránku a poté nastavíte časový interval mezi jednotlivými stránkami prezentace na nula vteřin. Je-li prezentace nastavena na automatický režim, stisknutím klávesy s prezentací zahájíte a jejím opětovným stisknutím ji zastavíte na náhodné stránce. Podobné aplikace existují také v chytrých telefonech. Tou nejjednodušší metodou je však napsat jméno každého žáka na dřívko od nanuku, nebo lépe na lékařskou špachtli (protože je větší a lépe se na ni píše!) a všechna dřívka/špachtle umístit do kelímku.

Když s náhodným výběrem žáků začnete, musíte počítat s tím, že se nejspíše setkáte se značnou nelibostí. Žákům, kteří se nehlásili, se to nebude líbit, protože byli zvyklí na svůj „poklidný“ školní život, ale najednou musí dávat pozor a být připraveni odpovídat:

Katie: Když odpověď na otázku znám, tak se přihlásím, ale když ji neznám, přijde mi, jako bych byla pokaždé vyvolaná já.

Žákům, kteří se pravidelně hlásí, se tento způsob také nelíbí, protože se pak nemohou pochlubit, že znají správnou odpověď:

William: Když se hlásím a učitel mě nevyvolá, tak mě to většinou naštve, ale když se nemůžu hlásit, tak mě to štve ještě více.

Žáci však velice rychle (typicky během dvou týdnů) tento způsob odpovídání na otázky přijmou, protože si začnou uvědomovat jeho výhody:

Sid: Předtím to chodilo ve třídě tak, že zde byla skupina asi šesti žáků, kteří vždy odpovídali na otázky. Teď nás ale na otázky odpovídá mnohem více; všichni jsou totiž součástí té skupiny a vyvolán může být úplně každý. Všichni tedy musíme být připraveni odpovídat.

Někteří se předtím vůbec nezapojovali a byli úplně klidní, ale nyní musíte být pořád ve střehu, protože můžete být kdykoli vyvoláni.

Dokonce i ti nejlepší žáci si začali uvědomovat výhody této metody:

- Chloe: Myslela jsem si, že vždycky musíte odpovědět správně, jinak že budete považováni za hlupáka. Ale teď si uvědomuji, že děláním chyb se vlastně učíme.
- Emily: Chtěla bych, aby si lidé uvědomili, že když udělají chybu, tak na tom vlastně vůbec nezáleží. Díky chybám se totiž učíme, takže se netrapte tím, co si ostatní myslí, protože i oni určitě chybují.
- William: Je to spravedlivé, protože díky dřívějším přijde na řadu každý.

Učitelé se často obávají, že se žáci budou cítit trapně nebo poníženi, odpoví-li na otázku špatně – což v některých třídách může být skutečně problém – ale častěji se stává, že se začínou vzájemně více podporovat.

- Učitel: Z toho, co žáci říkají, cítím větší sebedůvěru. A důležité je už jen to, že jsou ochotni to zkusit.
- William: Připadá mi, že v tomto prostředí se každému pracuje lépe.
- Chloe: Uvědomila jsem si, že tímto způsobem se toho každý naučí více. Tím prvním způsobem jsme s učením spíše bojovali, ale tenhle je lepší, protože díky němu se toho každý naučí více, a to nejen ti, pro které je snadné si věci pamatovat a dostávat dobré známky. Každý se toho naučí víc.
- Učitel: Připadají mi jako vyměnění. Nyní se mnohem aktivněji zapojují do třídních diskusí, do úkolů, do hovorů se svými spolužáky a také mě žádají o pomoc, což většina z nich dříve nedělala.

Jednou z nejzajímavějších výhod je, že žáci nyní více oceňují práci svých spolužáků. Když se žáci hlásili, třídním diskusím většinou dominovali ti, kteří byli nejrychlejší, a ne nezbytně ti, kteří se chtěli podělit o ty nejzajímavější nebo nejdůležitější myšlenky.

- Emily: Poslouchám teď ostatní více, protože jsem zjistila, že někteří spolužáci jsou vlastně mnohem chytřejší, než jsem si myslela, protože se teď také zapojují.
- William: Nikdy jsem si nemyslel, že jsou mí spolužáci tak chytří.

Na závěr stojí za zmínku, že jedním z přínosů náhodného pokládání otázek je, že dostanete odpovědi i od těch žáků, kteří by se jinak nikdy sami od sebe nezapojili, ale jejich odpovědi mohou i přesto být velice chytré a poučné.

- Učitel: Side, co si představíš pod pojmem domácí sluha?
- Sid: Nemám ponětí, ale něco mi říká, že je to něco nedemokratického.

Tipy

Vyvolejte dobrovolníky, ale až po náhodném výběru

Jak jsme se již zmínili výše, ti nejlepší žáci se možná budou cítit poněkud přehlížení, nemohou-li ukázat, že znají správné odpovědi. Jedním ze způsobů, jak se s tímto problémem vypořádat, je umožnit jim, aby se také podělili o své odpovědi, ale až teprve poté, co odpovědí alespoň dva jednotlivci, kteří byli vyvoláni náhodně. Tím si v podstatě udržíte náhodnou povahu pokládání otázek, ale stále tím umožníte těm, kteří chtějí sdílet své odpovědi, aby tak učinili.

Na dřívka pište raději čísla než jména

Učíte-li velké skupiny žáků každý týden, může být docela komplikované udržet si přehled o všech sadách dřívek, které máte pro každou skupinu připraveny. Místo jmen můžete proto dřívka očíslovat od jedničky až po počet žáků z vaší největší skupiny. Následně tak můžete žáky vyvolávat podle čísla, které mají v seznamu v třídní knize.

Nenechte konverzaci skončit odpovědí: „Já nevím.“

Vybíráte-li žáky náhodně, nejčastější odpovědí, přinejmenším na samém začátku, je: „Já nevím.“ Tato odpověď může samozřejmě signalizovat, že žák odpověď skutečně nezná, ale mnohem pravděpodobnější je, že žák se jen nechce zapojit. Proto nesmíte dovolit, aby konverzace končily větou: „Já nevím.“ Jak podotýká Doug Lemov, musíte uplatňovat zásadu „neúčast nepovolena“ (Lemov, 2010). Existuje-li mnoho různých odpovědí na otázku (např. u otázek vyššího řádu), můžete nejprve nechat odpovědět ostatní žáky a poté se vrátit k původně vybranému žákovi a nechat ho zvolit, jakou odpověď považuje za nejlepší. Existuje-li jen jedna správná odpověď, můžete žákovi pomoci odpovědět mnoha různými způsoby. Je-li například položená otázka ve formátu s výběrem možností, můžete mu navrhnout, aby nejprve vybral jakékoli možnosti, které jsou zaručeně nesprávné. Pokud možnosti na výběr nejsou, můžete se žáka zeptat, jestli potřebuje nějaké dodatečné informace, nebo mu můžete navrhnout, aby se „zeptal publika“ nebo „zavolal příteli“. Zpočátku ani nevádí, jestliže spolužák ihned vyzradí správnou odpověď a původní žák ji po něm jen zopakuje. Důležitým principem, který zde chceme vybudovat, je, že pokládáte-li jakoukoli otázku, nikdy nenechte danou konverzaci skončit odpovědí: „Já nevím.“

Varování

Nechat žáky, aby se stejně hlásili

Někteří učitelé sice přijmou fakt, že by měli vybírat žáky náhodně nehledě na to, jestli se přihlásili, nebo ne. Přesto si však myslí, že je přínosné, aby se žáci hlásili, znaj-li odpověď – argumentují totiž tím, že je užitečné vědět, kdo zná odpověď, a kdo ne. Jenomže zvednutí ruky to ve skutečnosti neukazuje. Ruce nahoře pouze říkají, jací žáci si myslí, že znají odpověď. Zatímco znalost toho, kteří žáci si věří, může mít určitý užitek (ať už znají špatnou, či správnou odpověď!), my se však domníváme, že jakýkoli pozitivní přínos je převážen nevýhodami. Za prvé, v moři zvednutých rukou je celkem těžké si všimnout, kdo se nepřihlásil. Za druhé, žáci také mohou hrát s učitelem jakousi hru, protože se mohou přihlásit i tehdy, když odpověď na danou otázku neznají, ale jen soudí, že když se také přihlásí, budou tak mít menší šanci, že je učitel vyvolá, než když se nepřihlásí. My však chceme, aby se žáci soustředili na učení samotné, a ne na hraní hry „hádej, koho učitel vybere“.

Nejdříve vyberete žáka a až poté položíte otázku

Mnoho učitelů nejprve vybere žáka a poté se teprve rozhodne, jakou otázku mu položí. Problémem však je, že jakmile si žáci uvědomí, že nebyli vybráni, mohou si oddychnout a přestanou dávat pozor. Učitelé často tyto praktiky obhajují větou typu: „Jaký má smysl položit žákovi otázku, na kterou vím, že neumí odpovědět?“ To je samozřejmě pravda, ale nejlepší reakcí je nezjednodušovat otázky, které žákům pokládáte, ale spíše je přeformulovat tak, aby se do odpovídání mohli zapojit skutečně všichni.

Výběr dřívky

Při používání dřívky vybírají někteří učitelé dřívka z kelímku postupně, aby se ujistili, že každý žák přijde při odpovídání na otázky na řadu. Tento způsob je sice spravedlivý, ale problém je, že jakmile žáci na otázku odpoví, vědí, že nebudou znovu vyvoláni, dokud neodpoví všichni ostatní. Aby k tomu nedocházelo, rozdělují někteří učitelé kelímek se dřívky na dvě části, takže když z kelímku vytáhnou dřívko, vrátí ho následně do druhé části. Pokud však žáci vědí, že učitel může dřívko kdykoli vytáhnout z části s „použitými“, ale i „nepoužitými“ dřívky, existuje zde možnost, že budou znovu vyvoláni. Jako určitý kompromis používají někteří učitelé malé kartičky, na nichž jsou natištěna jména žáků. Učitel kartičky popořadě prochází, ale jakmile se zdá, že někteří žáci nedávají pozor, protože si myslí, že jsou z obliga, jelikož na otázku právě odpověděli, můžete balíček karet zamíchat nebo začít kartičky odebírat zesponu balíčku.

Ztrácející se dřívka

Mnoho učitelů se setkalo s tím, že i když jsou velice ostražití a dřívka si hlídají, někdy se z kelímku ztrácejí. Když učitelé přijdou na to, že některá dřívka chybí, přirozeně předpokládají, že s tím mají co do činění ti horší žáci, kteří tajně vyjmuli svá dřívka z kelímku, aby nemuseli odpovídat na otázky. My jsme však přišli na to, že to jsou právě ti lepší, kteří se nejčastěji pokouší vzít svá dřívka z kelímku. Mnoho z těch žáků, o nichž si učitelé myslí, že se vždy hlásí, se vlastně hlásí jen tehdy, když jsou si svou odpovědí jisti. Pro tyto žáky je jejich reputace jako těch nejchytřejších důležitější než cokoli jiného (viz diskuse o výkonnostních cílech a znalostních cílech v následující kapitole). Ačkoliv být vyřazen z třídní diskuse není příliš příjemné, zdá se to pro ně být lepší variantou, než aby dostali otázku, na kterou neumí odpovědět.

Vylepšení

Dřívka vybírá některý z žáků

Používání dřívky může někdy způsobovat problémy, jestliže žáci například nevěří, že jsou dřívka vybírána skutečně náhodně. Může být tudíž velice efektivní, necháte-li dřívka z kelímku vybírat některého z žáků. Z určitého důvodu žáci více věří svým spolužákům, že nijak „nezmanipulují“ výběr dřívka, než vám.

Signály rukou

Zatímco není příliš vhodné požadovat po žácích, aby se hlásili, chtějí-li odpovědět na otázku, je naopak užitečné, používají-li žáci určité druhy signálů, kterými vám dají najevo, jak se chtějí do diskuse zapojit. Některé školy například učí své žáky, aby při celotřídních diskusích používali různé signály rukou, čímž dají najevo, že hodlají navázat na něco, co řekl žák před nimi, že chtějí, aby žák vysvětlil to, o čem právě mluvil, nebo že by rádi přednesli nějaký jiný pohled na věc. Když žáci tyto signály používají, můžete vybírat z těch, kteří něco signalizují, a z těch, kteří ne, a podnitit tak mnohem logičtější, organizovanější a efektivnější třídní diskusi.

Basketbal

Poté, co vyberete žáka, aby odpověděl na otázku, můžete jeho odpověď ohodnotit sami, ale můžete také požádat jiného žáka (opět náhodně vybraného), aby rozhodl, zda je odpověď správná. Jeden z učitelů tento způsob nazývá „nadhod – počkej – udeř – odraz“: *nadhod* otázku, *počkej* alespoň tři vteřiny, *udeř* na některého z žáků a *odraz* žákovu odpověď na někoho dalšího, jehož úkolem může být zhodnotit odpověď prvního žáka (např. je to správně?). Třetí žák pak může mít za úkol vysvětlit, jestli byly odpověď prvního žáka a hodnocení druhého žáka správné. Jinými slovy, spíše než aby učitel vedl veškeré konverzace, nechte raději otázky „skákat“ třídou jako míč v basketbalu.

„Horké křeslo“

Náhodný výběr žáků skutečně zvyšuje jejich angažovanost, ale může také vést k poněkud nezajímavému dialogu. Když se žáci v odpovídání na otázky střídají, je těžší vybudovat hlubší dialog. Z toho důvodu může být někdy užitečné posadit žáka do „horkého křesla“. Když žák odpoví na jednu otázku, můžete mu následně položit druhou, třetí, čtvrtou, nebo dokonce pátou, abyste důkladně prozkoumali, co si žák o daném tématu myslí. Nebezpečím této aktivity však je, že ostatní žáci ve třídě mohou přestat dávat pozor, protože v „horkém křesle“ sedí někdo jiný. Avšak žáci budou poslouchat pozorněji, budou-li vědět, že na závěr této aktivity vyberete náhodně dalšího žáka, který bude mít za úkol shrnout, co žák sedící v „horkém křesle“ říkal. Nestačí, aby ostatní žáci byli potichu, když jeden z nich mluví. Chceme-li vytvořit komunitu žáků, musíme zajistit, aby žáci pozorně naslouchali tomu, co říkají ostatní.